

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України

Кривицька О. Р.

ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВА

Острог
2013

УДК 658(075. 8)
ББК 65. 29
К 82

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки,
молоді та спорту України як навчальний посібник для студентів
вищих навчальних закладів, які навчаються за освітньо-професійною
програмою бакалавра з галузі знань "Економіка та підприємництво"
(лист № 1/11-6798 від 09.04.2013)*

Рецензенти:

С. О. Левицька, доктор економічних наук, професор, перший проректор Національного університету водного господарства та природокористування;

Є. Є. Іонін, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри "Облік, аналіз і аудит" Донецького національного університету;

Л. В. Козак, кандидат економічних наук, доцент, декан економічного факультету Національного університету "Острозька академія".

К 82 **Кривицька О. Р.**
Економіка підприємства: навчальний посібник
/ О. Р. Кривицька. – Острог : Видавництво Національного університету "Острозька академія", 2013. – 296 с.

Навчальний посібник зорієнтований на надання можливості студентам самостійного вивчення основних засад теорії та практики функціонування підприємств в ринкових умовах господарювання. Він є суттєвим та необхідним доповненням до наукових та публіцистичних видань з питань організації ефективної діяльності підприємства в умовах ринкової економіки, зокрема, враховуючи основні положення та принципи Господарського та Податкового кодексів України.

Для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів, практикуючих економістів та широкого кола читачів.

ISBN 978-966-2254-55-8

© Кривицька О. Р., 2013
© Видавництво Національного університету
"Острозька академія", 2013

*Моїм батькам низький уклін,
Низенький-пренизенький.
Вклонюсь я Вам до колін,
Мої батьки рідненькі.*

*Спасибі, рідні, за життя,
Що дарували на зорі.
За долю, що веде у майбуття,
Колись протоптану на самоті.*

*За ночі, Вами недоспані,
Що у молитвах провели.
Повірте, що не стали вони марні,
А тільки сили додали.*

*Невтомні руки Ваші, мамо й тату,
Що вчора колисали в пеленках,
Вже в світ широкий споряджають нас завзято
Іти по нерозвіданих стежках.*

*Турбота Ваша мною не забута,
Вона взірцем буде в житті.
І кожна перемога, що здобута,
Присвячена для Вас, мої батьки!*

О. Р. Кривицька

ПЕРЕДМОВА

Перехід України від командно-адміністративної до ринкової економіки можна охарактеризувати довготривалим багатоетапним процесом, який за багато років торкнувся всіх ланок економіки та державного адміністрування. Відбувалася поступова переорієнтація векторів функціонування не лише державного устрою, а й економічного розвитку в цілому.

В умовах ринкового механізму функціонування на перший план виходить підприємство, рівень ефективності якого формує ефективність галузі, міністерства, відомства, економіки загалом. Забезпечення бажаного рівня ефективності господарювання підприємства є можливим за умови наявності висококваліфікованих керівників, спеціалістів, службовців та інших працівників. Потреба реального сектору перетворюється на завдання для вищих навчальних закладів, які здійснюють підготовку окреслених фахівців.

Навчальна дисципліна “Економіка підприємства” є однією із базових для підготовки спеціалістів (магістрів) за напрямом 050100 “Економіка та підприємництво”. У навчальному посібнику розкрито основні теоретичні положення функціонування підприємства в ринкових умовах. Приділено увагу таким важливим моментам, як створення та визначення напрямку діяльності підприємства, організація управління підприємством та виробництва на підприємстві. Досліджено сутність, види та особливості використання капіталу, інвестицій та інновацій підприємством. З’ясовано основні положення щодо формування та оплати праці персоналу, а також охарактеризовано витрати та механізм ціноутворення в діяльності підприємства. Наголошено на формуванні прибутку підприємством та визначенні його рентабельності.

Теоретично викладений матеріал підсилено наведеними прикладами розв’язку типових задач, що подані,

практично, в розрізі кожної висвітленої теми. Це дасть можливість читачам посібника поглибити знання з теоретичного матеріалу з позицій практичного його застосування.

З метою закріплення набутих знань та визначення рівня підготовки, студентам запропоновано в підручнику завдання з блоку самопідготовки, які включають тести, перелік питань для самостійного вивчення та наведені типові задачі для розв'язку.

Окреслений спектр матеріалів, що подаються в початковому посібнику, служить вагомим помічником для студентів вищих навчальних закладів під час самостійної підготовки до занять.

РОЗДІЛ 1

ОСНОВИ ПІДПРИЄМНИЦТВА ТА ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Суть, умови, принципи та форми підприємництва

Ринкова орієнтація розвитку економіки передбачає становлення підприємництва як невід'ємної складової та форми господарювання підприємств. Підприємництво розвивалося в руслі розвитку відносин власності, засобів виробництва.

У римському праві "підприємництво" розглядалося як заняття, діло, діяльність, особливо комерційна. Під підприємництвом розуміли орендатора, людину, яка була зайнята суспільним будівництвом.

У середні віки поняття "підприємець" (антрепренер) вживалося в декількох розуміннях, перш за все, до них зараховували осіб, які були зайняті зовнішньою торгівлею. До підприємців також відносили організаторів парадів, балаганів і вистав.

Вперше поняття "підприємець" в економічній літературі з'явилося у "Всезагальному словнику комерції", виданому в Парижі в 1723 р., і визначало людину, яка бере "на себе зобов'язання з виробництва або будівництва об'єкта".

Як науковий термін "підприємець" з'явився в роботах відомого англійського економіста початку XVIII ст. Р. Кантільона. Він розробив першу концепцію підприємництва і підприємцем вважав людину, яка діє в умовах ризику, в зв'язку з тим, що торговці, фермери, ремісники та інші дрібні власники купують товар за визначеною ціною, а продають за невідомою.

229, 230, 231, 232, 235, 239, 240, 264, 266, 272, 279	206, 214, 215, 218, 219, 222, 226, 227, 229, 236, 245, 248, 253, 254, 255, 257, 258, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276
Функції 8, 10, 16, 17, 23, 24, 41, 44, 45, 46, 47, 48, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 59, 61, 63, 78, 79, 96, 97, 105, 115, 116, 119, 120, 125, 128, 132, 136, 166, 183, 191, 201, 202, 228, 232, 233, 260, 261, 269, 271, 272	Ціноутворення 5, 19, 61, 240, 260, 262, 263, 265, 266, 268, 269, 271, 273, 277, 282
Ціна 7, 18, 59, 62, 82, 86, 106, 107, 119, 120, 140, 151, 154, 162, 163, 164, 173, 174, 175, 176, 190, 192, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 203, 204, 205,	Якість 51, 59, 66, 116, 119, 120, 123, 124, 131, 146, 173, 174, 181, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 257, 258, 262, 281

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
РОЗДІЛ 1	
ОСНОВИ ПІДПРИЄМНИЦТВА ТА ПІДПРИЄМСТВА	7
1.1. Суть, умови, принципи та форми підприємництва	7
1.2. Механізм та порядок створення підприємства	12
1.3. Класифікація та об'єднання підприємств	15
1.4. Напрями діяльності підприємства	18
1.5. Зовнішнє середовище господарювання підприємств	20
ПРИКЛАДИ РОЗВ'ЯЗКУ ЗАДАЧ:	26
ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:	28
<i>Перелік питань:</i>	28
<i>Тести:</i>	29
<i>Задачі для розв'язку:</i>	37
<i>Рекомендована література:</i>	38
РОЗДІЛ 2	
УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ	39
2.1. Сутність та концепції управління підприємством	39
2.2. Функції, методи та принципи управління	41
2.3. Суть та види структур підприємства	43
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК:	45
ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:	47
<i>Перелік питань:</i>	47
<i>Тести:</i>	47
<i>Рекомендована література:</i>	58
РОЗДІЛ 3	
РИНКОВЕ СЕРЕДОВИЩЕ ГОСПОДАРЮВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ	59
3.1. Поняття та функції ринку	59
3.2. Види ринків та інфраструктура	60
3.3. Принципи поведінки суб'єктів господарювання на ринку	61
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК:	62
ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ	63
<i>Перелік питань:</i>	63
<i>Рекомендована література:</i>	64

РОЗДІЛ 4	
ПЛАНУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ	65
4.1. Методологічні основи планування	65
4.2. Стратегія розвитку підприємства та бізнес-планування	68
4.3. Тактичне та оперативне планування	69
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК:	71
ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:	72
<i>Перелік питань:</i>	72
<i>Тести:</i>	73
<i>Рекомендована література:</i>	75
РОЗДІЛ 5	
КАПІТАЛ ПІДПРИЄМСТВА	76
5.1. Суть та класифікація капіталу підприємства	76
5.2. Суть, класифікація та структура основних засобів	77
5.3. Облік, оцінка та знос основних засобів	81
5.4. Показники руху та використання основних засобів	93
5.5. Економічний зміст, класифікація та функції оборотних засобів підприємства	96
5.6. Нормування оборотних засобів	97
5.7. Використання та кругооборот оборотних засобів	99
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК:	102
ПРИКЛАДИ РОЗВ'ЯЗКУ ЗАДАЧ:	106
ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:	107
<i>Перелік питань:</i>	107
<i>Тести:</i>	108
<i>Задачі для розв'язку:</i>	112
<i>Рекомендована література:</i>	114
РОЗДІЛ 6	
ПЕРСОНАЛ ПІДПРИЄМСТВА.	
ПРОДУКТИВНІСТЬ І ОПЛАТА ПРАЦІ	115
6.1. Поняття, класифікація та структура персоналу підприємства	115
6.2. Організація праці на підприємстві та визначення чисельності персоналу	116
6.3. Продуктивність праці: сутність та методи визначення	118
6.4. Форми та системи оплати праці	119
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК:	124

ПРИКЛАДИ РОЗВ'ЯЗКУ ЗАДАЧ:	129
ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:	131
<i>Перелік питань:</i>	131
<i>Тести:</i>	132
<i>Задачі для розв'язку:</i>	140
<i>Рекомендована література:</i>	144
РОЗДІЛ 7	
ІНВЕСТИЦІЇ ТА ІННОВАЦІЇ НА ПІДПРИЄМСТВІ	145
7.1. Поняття, види та структура інвестицій	145
7.2. Планування виробничих інвестицій	146
7.3. Оцінка ефективності інвестицій	147
7.4. Характеристика та класифікація інноваційних процесів	148
7.5. Оцінка ефективності технічних та організаційних нововведень	150
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК:	152
ПРИКЛАДИ РОЗВ'ЯЗКУ ЗАДАЧ:	153
ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:	155
<i>Перелік питань:</i>	155
<i>Тести:</i>	156
<i>Задачі для розв'язку:</i>	161
<i>Рекомендована література:</i>	164
РОЗДІЛ 8	
ОРГАНІЗАЦІЯ ВИРОБНИЦТВА НА ПІДПРИЄМСТВІ	165
8.1. Поняття виробничого процесу та виробничого циклу	165
8.2. Типи та методи виробництва	169
8.3. Виробнича потужність підприємства	172
8.4. Виробнича програма підприємства	173
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК:	174
ПРИКЛАДИ РОЗВ'ЯЗКУ ЗАДАЧ:	175
ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:	177
<i>Перелік питань:</i>	177
<i>Тести:</i>	178
<i>Задачі для розв'язку:</i>	186
<i>Рекомендована література:</i>	189
РОЗДІЛ 9	
ЯКІСТЬ ПРОДУКЦІЇ	190
9.1. Суть, показники та методи оцінки якості	190
9.2. Стандартизація і сертифікація продукції	192

9.3. Ефективність та шляхи підвищення якості	194
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК:	195
ПРИКЛАДИ РОЗВ'ЯЗКУ ЗАДАЧ:	195
<i>Перелік питань:</i>	198
<i>Тести:</i>	199
<i>Задачі для розв'язку:</i>	203
<i>Рекомендована література:</i>	206

РОЗДІЛ 10

ВИТРАТИ ТА СОБІВАРТІСТЬ	207
10.1. Класифікація витрат	207
10.2. Концепція собівартості на підприємстві	214
10.3. Методи визначення та планування собівартості	215
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК:	216
ПРИКЛАДИ РОЗВ'ЯЗКУ ЗАДАЧ:	217
ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:	220
<i>Перелік питань:</i>	220
<i>Тести:</i>	221
<i>Задачі для розв'язку:</i>	224
<i>Рекомендована література:</i>	227

РОЗДІЛ 11

ПРИБУТОК ТА РЕНТАБЕЛЬНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	228
11.1. Економічний зміст та функції прибутку	228
11.2. Формування прибутку на підприємстві	235
11.3. Визначення показників рентабельності	240
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК:	245
ПРИКЛАДИ РОЗВ'ЯЗКУ ЗАДАЧ:	246
ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:	250
<i>Перелік питань:</i>	250
<i>Тести:</i>	250
<i>Задачі для розв'язку:</i>	254
<i>Рекомендована література:</i>	258

РОЗДІЛ 12

ЦІНИ ТА ЦІНОУТВОРЕННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ	260
12.1. Поняття, види та функції цін	260
12.2. Методи ціноутворення	262
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК:	265
ПРИКЛАДИ РОЗВ'ЯЗКУ ЗАДАЧ:	266
ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:	268

<i>Перелік питань:</i>	268
<i>Тести:</i>	269
<i>Задачі для розв'язку:</i>	274
<i>Рекомендована література:</i>	277

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ

ТА РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ .....

ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК .....

285

Кривицька Ольга Романівна

Економіка підприємства

Навчальний посібник

Головний редактор *Ігор Пасічник*

Технічний редактор *Роман Свинарчук*

Комп'ютерна верстка *Наталії Крушинської*

Коректор *Світлана Федорчук*

Художнє оформлення обкладинки *Катерини Олексійчук*

Формат 42х30/4.

Папір офсетний. Друк цифровий.

Ум. друк. арк. 17,5. Гарнітура «BookAntiqua»

Тираж 300 прим.

Видавництво Національного університету «Острозька академія»

Україна, 35800, Рівненська обл., м. Острог, вул. Семінарська, 2.

Свідоцтво про державну реєстрацію

РВ № 1 від 8 серпня 2000 року.